

*Кравчук Л. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
ВП НУБІПУ «Бережанський агротехнічний інститут»*

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ І ПРОГРАМ З ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ ЗА 1970-1990 рр.

Анотація. У статті здійснено аналіз навчальних планів і програм з іноземних мов за 1970–1990 рр., досліджено їх структуру та змістовний компонент, проведено порівняльну аналогію по різних класах, проаналізовано відповідність програмних вимог до змісту навчання іноземних мов досліджуваного періоду. Виявлено позитивні та негативні моменти формування сітки годин з іноземних мов, розкрито прорахунки в організації іншомовної підготовки учнів у загальноосвітній школі України в другій половині ХХ ст.

Ключові слова: зміст освіти, іноземні мови, навчальний план, шкільні програми, навчальний предмет.

Постановка проблеми. Зміст освіти реалізується, у важливих державних документах – навчальних планах, програмах і підручниках. У цих документах у радянській системі освіти знайшло своє відображення конкретне соціальне замовлення, встановлювалися реальні, а не декларовані пріоритети.

На теоретичну розробку і практичне застосування навчальних планів, програм безпосередньо впливали політичні та ідеологічні установки, соціально-економічні реалії й тенденції економічного розвитку, а також домінуючі педагогічні ідеї. Саме за навчальними планами можна відстежити пріоритети державної політики в галузі освіти. Наявність тих чи інших навчальних дисциплін у навчальному плані, перерозподіл годин між предметами всередині навчального плану, домінування певної групи предметів – усе це – прояви зміни комплексу політичних, соціальних і педагогічних орієнтирів та процесів, пов'язаних з періодичним оновленням змісту освіти.

Мета статті – охарактеризувати навчальні плани та програми з іноземних мов за 1970–1990 рр. ХХ ст., дослідити їх структуру та змістовний компонент; проаналізувати відповідність вимог програмного матеріалу до змісту навчання іноземних мов зазначеного періоду.

Проблеми теоретичних засад мети, чинників, складу і структур змісту загальної середньої освіти, а також дидактичні норми побудови навчальних програм та шкільних підручників висвітлювалися в працях В. Безпалька, Р. Вендровської, С. Гончаренка, І. Журавльова, Л. Зоріної, В. Кременя, І. Логінова, І. Лернера, Ю. Мальваного, В. Паламарчука, Л. Пироженко, В. Помагайби, Н. Савченко та інших.

Виклад основного матеріалу. Аналіз змісту навчальних програм досліджуваного періоду [12; 16] дає змогу дійти висновку, що пріоритет у навчанні іноземних мов належав розвитку усного мовлення, особливо діалогіч-

ного, шляхом добору мовленнєвих ситуацій та активізації діяльності учнів. Особлива увага приділялася зняттю психологічного бар'єру в мовленні. Основною цільовою настановою програм було навчання усного мовлення, читання і письма, використання комунікативних опор, а також практичне оволодіння іншомовним спілкуванням та іншомовною культурою.

В період 1970–1980 років навчання іноземної мови здійснювалося в умовах реформи школи. З'явилося чимало наукових досліджень, що обґрунтували недостатню ефективність офіційно визнаного в попереднє десятиліття свідомо-практичного методу навчання іноземних мов та сприяли обґрунтуванню нових методичних підходів – комунікативного та особисто-діяльнісного – й відкривали широкий шлях для наукового вдосконалення методики навчання іноземних мов.

Реформування змісту освіти в 1970-і роки стало, на нашу думку, найбільш серйозним, продуманим і виваженим кроком порівняно з іншими етапами розвитку змісту середньої освіти. Загалом зміст освіти відображав підходи, які можна класифікувати як дидактичний енциклопедизм. Дидактичний енциклопедизм поставив нові вимоги перед учителем, який мусив реалізувати власний предмет і через нього формувати всебічно розвинену особистість. Його роль як передавача соціально-культурної спадщини зростає, до неї додалися функції пошуково-творчого характеру, спрямованого на розвиток особистості дитини [1; с. 45].

Розвивальні цілі навчання іноземних мов реалізовувались у таких напрямках:

– розвиток індивідуально-психологічних якостей особистості учня – фонематичного інтонаційного слуху, гнучкості артикуляційного апарату, об'єму пам'яті, гнучкості вербального мислення;

– розвиток навчальних умінь – працювати самостійно, логічно викладати думки та загальнокультурні навички.

Ми узагальнили розподіл годин на вивчення іноземних мов за 20 років (1970–1990 рр.) та подали його у вигляді двох таблиць (див. таблиці 1, 2).

Проаналізувавши дані таблиці 1, доходимо висновку, що на протязі 9 років (з 1970 по 1979 рр.) кількість годин на вивчення іноземних мов не змінювалася, тобто в цьому процесі було досягнуто відносної стабільності. З іншого боку, якщо в попереднє десятиліття внаслідок розвантаження програм було зменшено на 1 год. по всіх класах, то в період 1971–1979 рр. цей показник знову збільшився. Наприклад, у 1970 р. кількість годин на вивчення іноземних мов у 6 класі становила 3 (2) год., то в 1971–1979 рр. ця цифра зростає до 3 год.

Аналогію можна провести для 7–9 класів. Звернемо увагу на той факт, що в 1971 р. кількість годин на вивчення іноземної мови в 10 класі різко зменшено (до 1 год.) порівняно з попередніми роками. Це була єдина зміна протягом 1971–1980 рр. у навчальних планах з іноземної мови [2–7].

Так, якщо в попередні роки внаслідок розвантаження програм було зменшено кількість годин на вивчення іноземних мов на 1 годину по всіх класах, то в період 1971–1979 рр. цей показник знову збільшився. Наприклад, у 1970 р. кількість годин на вивчення іноземних мов у 6 класі становила 3(2) годин, то в 1971–1979 рр. ця цифра зросла до 3 годин. Аналогію можна провести для 7–9 класів. Звернемо увагу на той факт, що в 1971 році кількість годин на вивчення іноземної мови в 10 класі різко зменшено (до 1 години) порівняно з попередніми роками. Це була єдина зміна протягом 1971–1979 рр. у навчальних планах з іноземної мови [2–7].

Навчальні плани 1980 р. дещо різняться від попередніх. Так, у 5 класі кількість годин знову збільшилася з 3 годин до 4. Очевидно, це було пов'язано із науковими дослідженнями та відкриттями в галузі психології вивчення іноземних мов. Проте в 9 і 10 класах кількість годин було необґрунтовано зменшено, вона становила лише 1 годину в тиждень [1, с. 12].

У змісті пояснювальної записки до навчального плану з іноземних мов за 1989/90 навчальний рік вказано, що загальноосвітні школи працюватимуть за перехідними навчальними планами. При розбіжності в кількості годин між навчальними планами і програмами, які видані раніше, учитель самостійно вносить корективи до програми, орієнтуючись на навчальний план. Незначне скорочення навчального часу на окремі предмети має компенсуватись інтенсифікацією навчального процесу. У цій же пояснювальній записці зазначалося: «У масових загальноосвітніх школах та школах-інтернатах, де не запроваджено вивчення предметів іноземною мовою, для учнів 6–10 класів, які вивчають різні іноземні мови, створюються окремі групи з кількістю не менше 8 учнів у кожній. При меншій кількості учнів вивчення ними іноземної мови має проводитись у гуртках. Питання про оплату вчителів за гурткову роботу вирішують рай/міськ/вно на загальних підставах, залежно від кількості учнів (оплачується не більше двох годин на тиждень)» [11, с. 2].

У школах, які забезпечені кваліфікованими вчителями іноземних мов з вищою освітою, а також необхідними приміщеннями, дозволялося на уроках іноземної мови ділити учнів 5–10 класів на 2 групи за наявності в кожному з них більше 25 учнів. Питання про поділ класів на групи вирішував директор школи.

У 9–10 класах середніх шкіл з викладанням ряду предметів іноземними мовами години, передбачені на трудове навчання, використовувалися для проведення практикумів з технічного перекладу або машинопису іноземною мовою (2 години) та підготовки перекладачів (2 години). При цьому класи, у яких нараховувалося більше 25 учнів, ділилися на 2 групи. Якщо в школі не було відповідних умов для проведення одного із зазначених практикумів, то години використовувалися на трудове навчання за програмами масових загальноосвітніх шкіл [11, с. 3].

На основі аналізу навчальних програм 1980–1990 рр. сформулюємо основні вимоги до практичного володіння

видами мовленнєвої діяльності [14–16]. Помітно, що основний акцент робився на практичному володінні іноземним спілкуванням та іноземною культурою, на мовленнєвій спрямованості навчального процесу, а основна мета – навчання комунікації – мала реалізуватися в процесі самої комунікації.

Розподіл годин на вивчення іноземних мов у 1980–1990 рр. подано в таблиці 2.

Проаналізувавши дані таблиці, ми виявили наступне: якщо в 1981 році в 6 і 7 класах на вивчення іноземних мов відводилося по 3 години, то в наступні 5 років – 2 години. У 8–10 класах на вивчення іноземних мов, як і раніше, виділялася лише 1 година на тиждень, що, безперечно, не забезпечувало успішне оволодіння мовою в умовах шкільної класно-урочної системи. Варто зауважити, що це була найменша кількість годин, відведена на вивчення іноземних мов у випускних класах досліджуваного періоду.

Висновок. Отже, визначальним чинником, який впливав на зміст та структуру навчальних планів і програм 1970–1990 рр. з іноземних мов, стало посилення психологічної складової у цій галузі. Насамперед це було пов'язане з появою нового методу навчання, який у вітчизняній методичці отримав назву комунікативно-діяльнісного, що призвело до зміни пріоритетів у вивченні мов. Особлива увага приділялася зняттю психологічного бар'єру в мовленні. Основною цільовою настановою програм було навчання усного мовлення, читання і письма, використання комунікативних опор, а також практичне оволодіння іноземним спілкуванням та іноземною культурою. Саме в цей час психологи України та Росії взяли активну участь у науковому обґрунтуванні та втіленні в життя нового, свідомо-практичного методу навчання іноземних мов. Цей період пов'язаний із виникненням принципово нових методів навчання іноземних мов та великої кількості наукових робіт з комунікативної лінгвістики, що дало початок комунікативному спрямуванню у вивченні іноземної мови. А це означало зовсім новий етап у навчанні практичного оволодіння мовою.

Проведене дослідження відкриває перспективи щодо аналізу теорії і практики навчання іноземних мов на різних історичних етапах розвитку вітчизняної школи та освіти, дослідження структурного компонента навчальних планів і програм, змістового компонента підручників іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів, вивчення зарубіжного досвіду шкільної іноземної освіти.

Література:

1. Кравчук Л.В. Навчання іноземних мов у загальноосвітній школі України (друга половина ХХ століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л.В. Кравчук. – Тернопіль, 2013. – 279 с.
2. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1970/71 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1970. – № 7–8. – С. 23–33.
3. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1972/73 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1972. – № 9–10. – С. 43–53.
4. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1974/75 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1974. – № 9–10. – С. 53–63.
5. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1976/77 н. р. // Інфор-

- маційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1976. – № 11–12. – С. 43–53.
6. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1978/79 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1978. – № 17–18. – С. 22–28.
 7. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1980/81 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1980. – № 7–8. – С. 42–49.
 8. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1982/83 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1982. – № 5–6. – С. 12–19.
 9. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1984/85 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1984. – № 8–9. – С. 14–21.
 10. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1986/87 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1986. – № 11–12. – С. 17–21.
 11. Навчальні плани шкіл української РСР розроблені й затверджені Міністерством освіти УРСР на 1989/90 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки УРСР. – 1988. – № 13–14. – С. 24–31.
 12. Программы средней школы. Иностранные языки. – М., 1970. – 32 с.
 13. Программы средней школы. Иностранные языки. – М., 1975. – 25 с.
 14. Программы средней школы. Иностранные языки. – М., 1980. – 30 с.
 15. Программы средней школы. Иностранные языки. – М., 1985. – 30 с.
 16. Программы средней школы. Иностранные языки. – М., 1990. – 30 с.

Кравчук Л. В. Технологія формування навчальних планів і програм по іноземним мовам для загальноосвітньої школи України за 1970–1990 гг.

Аннотация. В статье осуществлен анализ учебных планов и программ по иностранным языкам за 1970–1990 гг.; исследованы их структура и содержательный компонент; проведена сравнительная аналогия по разным классам; проанализировано соответствие программных требований к содержанию обучения иностранным языкам исследуемого периода. Выявлены положительные и отрицательные моменты формирования сетки часов по иностранным языкам, раскрыты просчеты в организации иноязычной подготовки учащихся в общеобразовательной школе Украины во второй половине XX века.

Ключевые слова: содержание образования, иностранные языки, учебный план, школьные программы, учебный предмет.

Kravchuk L. The technology of formation the curriculum and school programs from foreign languages for secondary school of Ukraine on 1970-1990

Summary. This article analyzes the curriculums and school programs from foreign languages on 1970–1990, investigated their structure and substantial component, the comparative analogy to different classes was made, analyzed the compliance of program requirements to the content of study of foreign language in the study period. The positive and negative aspects of the formation of mesh hours of foreign languages was made, reveals shortcomings in the organization of study of foreign languages of pupils in secondary school of Ukraine in the second half of the twentieth century.

Key words: content of education, foreign languages, curriculum, school programs, school subject,